

До Спеціалізованої вченої ради Д. 26.007.04
у Національній академії внутрішніх справ
03035, м. Київ, площа Солом'янська, 1

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Копчі Василя Васильовича на тему:
«Правозахисна функція держав Центральної Європи: теоретичні і порівняльно-
правові аспекти», поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних
наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія
політичних і правових учень

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Актуальність теми дослідження Копчі В.В. зумовлена як тими процесами, які відбуваються в правовій реальності сучасних країнах світу та України, зокрема, глобалізацією, гуманізацією, інтеграцією у міжнародний та європейський правовий простір, становленням громадянського та інформаційного суспільства, відновленням та розвитком національних правових традицій, формуванням української правової доктрини, так і потребами їх теоретичного та порівняльно-правового осмислення, відповідного наукового забезпечення, необхідністю визначення науково обґрунтованих шляхів подальшого правового розвитку України.

Ідентифікація України як європейської країни, її інтеграція у світовий правовий простір можливі за умов визнання, відстоювання та захисту національних інтересів, рецепції універсальних цінностей на засадах збереження і розвитку національної своєрідності, що спонукає до пошуків адекватних форм осмислення глобалізації правової реальності світу, переорієнтації стратегій теорії права та методології правознавства, зміни наукових парадигм.

Вирішення цих нагальних завдань державно-правового розвитку та реалізація загальною теорією права та держави

ВЛАСНИК		2304
свої фундаментальній ролі в		
12	04	24
кількість аркушів:		
осн. док.	13	додаток —

системі юридичних наук можливе, у першу чергу, на основі комплексного теоретичного та методологічного дослідження сучасних процесів глобалізації та диференціації світового простору, їх культурно-історичної зумовленості, становлення нових тенденцій не тільки міжцивілізаційного діалогу, але й особливостей регіональної взаємодії сучасних держав.

Водночас, ці проблеми не можна визнати новими для юридичної науки, оскільки вони висвітлювалися в наукових працях учених у загальнотеоретичному та галузевих аспектах. Разом з тим, як підкреслює більшість фахівців, сучасний стан нерівномірності та локалізації світового розвитку, динамічність його змін, виникнення і становлення нових тенденцій, потребують переосмислення деяких положень вітчизняної юридичної науки, зокрема, в контексті трансформації призначення та функцій держави, їх людиновимірності, орієнтації на забезпечення тих соціальних, економічних, культурних та інших потреб країни, яке не може ефективно здійснено інститутами громадянського суспільства внаслідок протиріч та конкуренції між ними. Зазначені та інші обставини зумовлюють зростання значення держави у захисті інтересів особи, суспільства та власно держави у різних сферах їх життя як внутрішніх, так й зовнішніх.

З огляду на це безспірну науково-практичну зацікавленість викликає дисертаційне дослідження В.В. Копчі, яке присвячене теоретичним та порівняльно-правовим аспектам правозахисної функції держав Центральної Європи.

Про актуальність теми дисертаційного дослідження свідчить її відповідність Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні, схваленого Постановою Верховної Ради України від 4 червня 2015 р. № 509-VIII, Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженій Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., схваленій Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015, Пріоритетним напрямом розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затвердженим постановою

загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.

Розробка авторської теоретичної концептуалізації правоохоронної діяльності держав Центральної Європи, її належний науковий рівень, обґрунтованість, новизна багато в чому зумовлені обранням адекватних темі дисертації об'єкту і предмету, оптимальним визначенням мети і завдань дослідження, їх методологічно забезпеченою реалізацією та послідовним втіленням в тексті дисертації. Так, основною метою дослідження є аналіз та теоретичне осмислення сутності та здійснення правозахисної функції в державах Центральної Європи в контексті можливості використання відповідного досвіду для продовження та удосконалення реформ національного правопорядку України, яка достатньо коректно конкретизована у завданнях дисертації, які передбачали: осмислення сутності сучасної держави в площині зміни пріоритетів її окремих функцій під впливом глобалізації; формування методології розуміння правозахисної функції сучасної держави; виокремлення та з'ясування змісту основних сегментів правозахисної функції у державах Центральної Європи; виявлення закономірностей розвитку інституту конституційного правосуддя та розкриття тенденцій розвитку системи судів загальної юрисдикції в державах Центральної Європи; вивчення специфіки, ролі, організації прокурорської та поліцейської діяльності в правозахисній функції держав Центральної Європи, а також інші задачі.

Структура дисертації має адекватну предмету, меті і завданням дослідження побудову, відповідно до якої в тексті послідовно описано результати осмислення теоретико-правових засад судового правозастосування.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено її зв'язок із науковими програмами, планами; сформульовано мету, завдання, предмет, об'єкт та методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів; охарактеризовано особистий внесок здобувача у працях,

виконаних у співавторстві; наведено відомості про апробацію результатів дисертації. Анонсовано структуру дисертації, подано її загальний обсяг.

Розділ 1 «Правозахисна функція сучасної держави як теоретична категорія» присвячено висвітленню:

- основних підходів до розуміння держави, сучасного розуміння функцій держави та їх ефективності, факторів, які впливають на формування і наповнення змісту функцій сучасної держави; доктринальних підходів до розуміння правозахисної функції держави, її форм, цілей, а також її співвідношенню з іншими функціями та правоохоронною діяльністю;

- місця захисту конституції в правозахисній функції держави, функції й конституції, ролі судового конституційного контролю, основні підходи до розуміння, конституційній юрисдикції, судовому захисту конституції як особливій формі правозахисної функції сучасної держави, європейської моделі конституційного суду та судового контролю конституційності.

- доктринальним витокам верховенства права, положенням європейської комісії за демократію через право (Венеційська комісія) щодо верховенства права, осмисленню верховенства права як принципу Конституції України.

- методологія теоретичного та порівняльно-правового дослідження правозахисної функції держав Центральної Європи, зокрема, типу праворозуміння, системному, доктринальному, історико-правовому та порівняльно-правовому методам дослідження.

У розділі 2 «Система загальних судів та прокуратури в правозахисній функції держав Центральної Європи» дисертантом досліджуються:

- міжнародно-правові стандарти правосуддя та їх реалізація в державах Центральної Європи;

- особливості організації, функціонування та трансформації в сучасних умовах судових систем і прокуратури Угорщини, Республіки Польща, Словачької та Чеської Республік.

Розділ 3 «Конституційне правосуддя в правозахисній функції держав Центральної Європи» містить чотири підрозділи, в яких досліджено:

- інституційні проблеми та судова практика Конституційного Трибуналу Республіки Польща, його офіційна конституційна доктрина;

- організація та практика Конституційного Суду Угорщини, специфіка його юрисдикції, законодавчого статусу, питання захисту конституційних принципів у його рішеннях у справах про народний референдум, реституцію релігійної власності, державне фінансування політичних партій, звільнення державних службовців, використання символіки тоталітарних режимів, суверенітет і конституційну ідентичність Угорщини та інших справах;

- загальні проблеми захисту прав людини в практиці Конституційного Суду Чеської Республіки, в контексті значимості для офіційної конституційної доктрини з питань захисту прав людини проаналізовано ключові рішення Конституційного Суду у справах про акти тоталітарного режиму, анонімного свідка, декрети Бенеша, подвійне громадянство, рівність жінок і чоловіків, обов'язкову вакцинацію та інших;

- організацію та обсяг повноважень Конституційного Суду Словацької Республіки, практику діяльності через аналіз його рішень у справах, зокрема, про парламентські вибори, винагороду суддів, суб'єктів звернення до Конституційного Суду, захист місцевих громад, вакцинацію населення;

У розділі 4 «Роль поліцейської діяльності в правозахисній функції держав Центральної Європи» з урахуванням нових тенденцій в сфері організації та таких вимог до діяльності поліції як прозорість, ефективність, деполітизація, забезпечення пріоритету захисту прав людини, автором розкрито питання:

- закріплення поліцейських функцій в стандартах Ради Європи та ОБСЄ;

- місця поліції в системі органів сучасної держави, функцій та ефективності поліцейської діяльності, стратегій її удосконалення на прикладах організації та діяльності поліцейських сил Республіки Польща, поліцейських органів Угорщини, поліції Чеської Республіки та поліцейського корпусу Словацької Республіки.

Завершується дисертаційне дослідження авторським аналізом та узагальненням проблем захисту конституційної демократії в державах

Центральної Європи, який охоплює концепцію «демократії, здатної себе захистити», законодавче регулювання та судова практика у сфері люстрації в Республіці Польща та Чеській Республіці.

У висновках за дисертацією сформульовано основні наукові положення, у яких відображаються результати дослідження.

Оцінка змісту дисертації. Результати наукових розвідок здобувачки повно і ґрунтовно викладено у вступі, п'яти розділах, що об'єднують двадцять один підрозділ, висновках та додатках.

Розробка авторської теоретичної та порівняльно-правової концептуалізації правозахисної функції держав Центральної Європи, її обґрунтованість та новизна багато в чому зумовлені, як зазначалося вище, обранням проблематики дослідження, адекватних темі дисертації об'єкту і предмету, оптимальним визначенням мети і завдань дослідження, їх методологічно забезпеченою реалізацією та послідовним втіленням результатів в структурі та тексті дисертації.

До ключових проблем, на розв'язання яких були спрямовані зусилля автора та щодо яких ним запропоновано наукові положення та висновки доцільно віднести:

- осмислення основних правознавчих підходів до розуміння держави, виокремлення ознак держави, які є складають теоретичну основу та є необхідними і доцільними для розуміння функцій призначення та функцій сучасної держави, зокрема, таких як 1) (монопольний) контроль за засобами насильства; 2) територіальний характер; 3) суверенітет; 4) конституційність; 5) верховенство права й неперсоніфікована сила; 6) державна бюрократія; 7) повноваження/легітимність; 8) громадянство, а також оподаткування.

- виокремлення складових механізму формування функцій держави, до яких віднесено: здійснення установчої влади народом через ухвалення конституції, якою окреслюються найбільш значущі функції держави яка виявляється в ухваленні конституції, якою закріплюються фундаментальні

функції держави демократичні механізми, за допомогою яких народ як носій влади утверджує в парламенті (інших органах влади) позиції щодо розроблення та наповнення функцій держави; законодавча діяльність парламенту, у якій втілюються пріоритети державної діяльності; державне фінансування;

- формулювання та обґрунтування авторського розуміння правозахисної функції держави не тільки через її відрізнєння від правоохоронної, але й у виокремленні та обґрунтуванні відповідних положень, зокрема, таких правозахисна функція: в сутнісному аспекті виявляється лише в сучасній державі і ґрунтується на таких правових принципах, як рівність, повага до прав людини, народний суверенітет і поділ влади; є пріоритетною функцією держави, яка спрямована на захист і втілення права на основі принципів верховенства права, поваги до прав людини та демократії; захист права державою передбачає як самообмеження державної діяльності щодо людської свободи, так й здійснення позитивних обов'язків стосовно ефективного та реального втілення прав людини;

- порівняльно-правовий аналіз моделей захисту конституції в США та європейських країнах (Німеччини, Італії, Іспанії, Португалії та інших), а також англійської та німецької традицій верховенства права, їх об'єднання в Доповіді Венеційської комісії «Верховенство права» (2011 рік) на засадах визнання: 1) законності, що охоплює прозорий, підзвітний та демократичний процес введення в дію приписів права; 2) юридичної визначеності; 3) заборони свавілля; 4) доступу до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами, включно з тими, що здійснюють судовий нагляд за адміністративною діяльністю; 5) дотримання прав людини; 6) заборони дискримінації та рівності перед законом;

- осмислення міжнародно-правових стандартів правосуддя в сучасних державах: «Основних принципів незалежності судових органів» (1985), «Рекомендацій щодо ефективного впровадження Основних принципів щодо незалежності судових органів» (1989), «Європейської хартії про статус суддів» (1998), Рекомендацій CM/Rec (2010) 12 Комітету міністрів Ради Європи

державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки (2010) та інших документів;

- описання та порівняльно-правовий аналіз судових систем і прокуратури Угорщини, Республіки Польща, Словацької та Чеської Республік, а також становлення, розвитку та практики діяльності Конституційного трибуналу Республіки Польщі, конституційних судів Угорщини, Чеської та Словацької Республік;

- дослідження фундаментальної зміни ролі поліції (поліцейської діяльності) в сучасній державі, що обумовлено як впливом на неї глобалізації, так і наближенням до потреб населення та підвищення рівня довіри до неї з боку суспільства, закріплення цих тенденцій в європейських стандартах поліцейської діяльності, а також особливостей реформування організації та здійснення поліцейської діяльності в державах Центральної Європи;

- визначення демократичних засад правозахисної функції сучасних європейських держав через аналіз змісту та значення наукових позицій вчених щодо концепції «демократії, здатної себе захистити», особливостей законодавчого регулювання та судової практики відносно організації та проведення люстрації в Республіці Польщі та Чеській Республіці.

Дисертації притаманні й інші, не менш цікаві висновки, зроблені автором в результаті дослідження правозахисної функції держав Центральної Європи.

Підсумовуючи та надаючи узагальнену оцінку дисертації, слід наголосити на її позитивних рисах щодо вибору, обґрунтування та деталізації осмислення предмета дослідження в розділах дисертації у порівнянні з іншими подібними науковими дослідженнями:

- вибір в якості предмета дисертації саме теоретичних та порівняльно-правових аспектів правозахисної функції в державах Центральної Європи, серед яких виділяються чотири держави (Угорщина, Республіка Польща, Словацька Республіка та Чеська Республіка), враховуючи, що вони подолали шлях від тоталітарного соціалізму (демократичні революції 1989-1990 років), через постсоціалізм 1990-х і початок 2000-х років, до активної ролі в

євроатлантичному політичному і правовому просторі (Європейський Союз і НАТО); Україна

- застосування компаративного підходу до вивчення досвіду цих держав, побудови власне самого дослідження і опису його результатів через загальне та особливе для них, причому автор не нав'язує своєї точки зору, а досліджує певний і доступний для українського дослідника масив нормативно-правових актів, матеріалів практики та інших джерел, аналізує його і на цій основі буде свої узагальнення, що вплинуло на формулювання авторської позиції щодо загального та особливого в результатах дослідження переважно як висновків до підрозділів, розділів і дисертації;

- здійснення дослідження та описання його результатів через звернення до міжнародних та європейських стандартів, вивчення відповідного законодавчого та практичного досвіду конкретних держав, визначення спільного між ними у висновках;

- глибокої поваги заслуговує і джерельна база дослідження (більш як 200 джерел), яка охоплює не тільки всі відомі вітчизняним ученим джерела, але, й, що дуже важливо, нові роботи зарубіжних авторів, нормативно-правові акти, правозастосовні рішення, що не перекладалися на українську мову.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях забезпечується, перш за все, апробацією результатів наукового пошуку у публікаціях В.В. Копчі у фахових наукових виданнях України та за її межами, в опублікованих тезах доповідей на науково-практичних конференціях та інших наукових зібраннях.

Практичне значення одержаних результатів зумовлено тим, що висунуті, обґрунтовані, сформульовані автором положення, висновки та рекомендації, мають і наукове значення, і можуть бути використані в процесі підготовки та проведення реформ у сфері правозахисної діяльності в Україні, а також у процесі фахової підготовки юристів, а саме:

- у сфері законотворчої діяльності – щодо підготовки проектів законів України з питань судоустрою і статусу суддів, поліції, прокуратури та забезпечення інших реформ правозахисної функції України;

- у сфері застосування права – для посилення аргументації судових рішень та вироблення позицій щодо розуміння судами прав людини та засобів їхнього захисту;

- у сфері юридичної освіти – під час викладання та підготовки навчально-методичних та дидактичних матеріалів з таких навчальних дисциплін як: «Теорія держави і права», «Конституційне право України», «Судоустрій і правоохоронні органи», «Правова аргументація».

Апробація результатів дисертації.

Основні положення дисертації обговорено на засіданнях кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», кафедри теорії держави та права й міжкафедрального семінару Національної академії внутрішніх справ, а також оприлюднено на 12 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарі і круглих столах

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки, сформульовані у дисертації, знайшли своє відображення у 37 наукових публікаціях, серед яких одна монографія, 18 статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, 6 статей – у зарубіжних наукових періодичних виданнях, 12 статей – у збірниках наукових доповідей, оприлюднених на всеукраїнських, міжнародних науково-практичних конференціях.

Дискусійні положення дисертації та зауваження щодо її змісту.

Зважаючи на високий рівень здійсненого здобувачем дослідження, необхідно відмітити наявність в тексті дисертації, як це притаманно теоретично

насиченим і методологічно складним працям, окремих дискусійних положень, які потребують уточнень і роз'яснень проблемного і термінологічного характеру, і можуть слугувати підґрунтям для дискусії під час захисту дисертації:

1. Здається невиправданим обмеження методології дослідження застосуванням системного, доктринального, історико-правового та порівняльно-правового методів, оскільки поняття діяльності, зокрема, правозахисної, розуміння правозахисної функції та її особливостей є результатом використання в дисертації діяльнісного та функціонального методів чи методологічних підходів. Аналіз тексту дисертації доводить, що автором використовувалися й інші методи наукового пізнання (аналізу, синтезу, абстрагування, моделювання та інші).

2. Залишає поле для роздумів та дискусії стан реалізації в дисертації її мети, яка передбачала не тільки теоретичне і порівняльно-правове осмислення сутності та здійснення правозахисної функції в державах Центральної Європи, але й визначення можливостей використання відповідного досвіду для продовження та удосконалення реформ національного правопорядку України, останні в дисертації системно не викладено і потребують уточнення під час захисту дисертації.

3. Додаткової конкретизації в контексті співвідношення з іншими видами як державної діяльності, так і функцій держави, потребує важливе положення автора стосовно поділу державної правозахисної діяльності на дві частини: а) загальну правозахисну діяльність, питання якої мають місце у функціоналі будь-якого державного органу (парламент, президент, уряд); б) спеціалізовану правозахисну діяльність, питання якої охоплюються юрисдикцією органів правосуддя та органів, які сприяють правосуддю (так званих "правоохоронних органів") та диференціації останньої на: 1) здійснення правосуддя (загальними судами); 2) судовий конституційний контроль; 3) діяльність прокуратури, поліції та інших органів, які сприяють правосуддю (с. 103 дисертації).

4. В площині теоретичного аналізу правозахисної функції держави додаткового обґрунтування потребує виокремлення її особливостей не тільки у співставленні з правоохоронною функцією чи діяльністю держави, але й з іншими функціями держави, правовими та іншими формами здійснення як державної діяльності, так й недержавних інституцій, що є важливим в умовах розвитку в Україні громадянського та інформаційного суспільства.

5. Під час захисту дисертації цікавим і значущим для осмислення результатів дослідження та реалізації євроінтеграційних прагнень України почути авторську думку стосовно проявів активної ролі держав Центральної Європи в євроатлантичному політичному і правовому просторі (Європейський Союз і НАТО) (с. 12 дисертації, с. 1 автореферату).

Проте ці зауваження стосуються здебільшого не концептуально важливих висновків та положень автора, а окремих аспектів їх обґрунтування і не впливають на високу позитивну оцінку дисертації. Більш того, враховуючи високий рівень дисертації, можна допустити, що автор ці проблеми в силу тих або інших причин свідомо не розглядав, оскільки вони не змінюють змістовності і достатності положень та висновків, а лише надають їм додаткових відтінків.

Загальна оцінка дисертаційної роботи та її відповідність встановленим вимогам.

Зміст автореферату адекватний змісту дисертації.

Дисертація В.В. Копчі є цілісним та завершеним теоретичним та порівняльно-правовим дослідженням актуальних, науково і практично значущих проблем правозахисної функції сучасних європейських держав, яке відповідає сучасному етапу розвитку юридичної науки, і в якому окреслено проблемне поле нових напрямів юридичних наукових розвідок.

Дисертаційне дослідження Копчі Василя Васильовича на тему: «Правозахисна функція держав Центральної Європи: теоретичні і порівняльно-правові аспекти» за своїм змістом, науковими результатами, новизною та

іншими показниками відповідає вимогам п. 9, 10, 12, 13, 14 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (із змінами і доповненнями), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор
професор кафедри цивільного,
господарського, адміністративного права
та правоохоронної діяльності
Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»

О.Д. Тихомиров

Новачук Л.М.